

Корнієнко В. О.

(Вінницький національний технічний університет),

Добіжа В. В.

(Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету)

ДІАЛЕКТИКА СУБ'ЄКТ-ОБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ ВЛАДНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ

Проаналізовано особливості суб'єкт-об'єктної взаємодії механізмів формування системи ціннісних орієнтацій вітчизняної політичної еліти як основи подальшої еволюції демократичних відносин.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, владна еліта, політична еліта.

Виявлення особливостей суб'єкт-об'єктної взаємодії механізмів формування системи ціннісних орієнтацій вітчизняної політичної еліти як основи подальшої еволюції демократичних відносин є, на погляд дисертанта, вельми актуальною проблемою. У вітчизняній науковій літературі системне висвітлення зазначеної проблеми майже відсутнє.

Разом з тим, упродовж століть чужі еліти нав'язували Україні, її регіонам різні принципи і засади організації життя. Тому у фазу незалежності ми увійшли з різними цілями й поглядами, які сформувалися на підставі регіональних, культурних, ідеологічних, релігійних та мовних ліній поділу. Ми зустріли незалежність розшматованими на інколи ворогуючі сегменти. Така спадщина містить потенційну загрозу соціальних конфліктів та напруженості. Поділ суспільства на відчужені групи: за рівнем самосвідомості, за релігійними конфесіями, політичними поглядами, соціальними орієнтаціями — один із факторів, що істотно перешкоджає його консолідації.

За словами І. Юхновського, “проблеми української еліти початку 1990-х років полягали в тому, що складалася вона, з одного боку, з войовничих філологів, які не розбиралися ні у виробництві, ні у фінансах, ні в державотворенні, а з іншого — з трудової інтелігенції, яка ніколи не була рішучою в боротьбі за владу та посади. Кожен табір бачив в іншому брак певних, лише йому зрозумілих рис” [1].

Крім того, тривала політична історія нашого суспільства досить наочно продемонструвала, що в свідомості більшості представників елітарних кіл такі важливі механізми управлінського впливу, як право і закон, не лише втрачають своє ціннісне значення, а й будь-яку соціальну предметність і визначеність. Їх заміняють політична та економічна прагматичність, яка не зважає ні на права громадян, ні на національні інтереси тощо.

На сьогоднішній день правова свідомість і правова культура політичної еліти набула нового визначення. Цю проблему досліджували такі українські вчені, як В. Бабкін, М. Коцюба, В. Котюк, П. Мартиненко, А. Мащок, Є. Назаренко, П. Рабінович, В. Селіванов, С. Тихонова та інші [2; 3; 4]. В їх працях характеризується нова сутність правової культури, а саме: правова культура не зводиться лише до правосвідомості громадян суспільства. Вона визначається як сукупність досягнень суспільства, його соціальних груп та громадян у галузі регулювання суспільних відносин, яке забезпечує верховенство права в суспільному житті, тобто панування у суспільному житті правових принципів справедливості і гуманізму, захисту прав і свобод людини, її честі і гідності, реальне забезпечення місця людини як вищої соціальної цінності. І хто, як не представники владної політичної еліти повинні демонструвати приклади стосовно реалізації правових знань і правову культуру в цілому. Це усвідомлене виконання державним діячем і правлячою елітою юридичних встановлень, їх уміння грамотно користуватися законодавством, чинними нормативними правовими актами, керуватися високими етичними критеріями в державно-управлінській і політичній діяльності і повсякденному житті. Це орієнтованість не тільки і не стільки на свої власні оцінки й інтереси, а на правові і етичні норми у всіх життєвих, а тим більше державно значущих ситуаціях.

Але політична культура влади української еліти, як показало дослідження, виявляється спрямованою не тільки на постійне й переважне використання адміністративних важелів влади, але й однобічне відображення особистих інтересів. Щоб впевнитись у цьому, достатньо ознайомитися з деякими правовими та матеріальними привілеями, які у нас мають народні депутати, що їх відображено у Законі про статус народного депутата. В цьому Законі знаходимо:

— право депутатів самим собі встановлювати рівень зарплат і пенсій, робити це на свій розсуд, без врахування середнього у державі або інших економічних показників;

— депутатська недоторканність — без згоди Верховної Ради ніхто не може притягти депутата до відповідальності за злочини;

— якщо депутат не був обраний повторно і не влаштувався на роботу, він одержує повну депутатську зарплату ще два роки; якщо він і після цього не влаштувався на роботу, йому виплачується 50% депутатської зарплати без обмеження терміну, аж до виходу на повну депутатську пенсію;

— розмір пенсії депутатів — 80—90% від зарплати, без обмежень зверху, незалежно від інших доходів, загальний депутатський стаж 20 і більше років (як для інших громадян) не вимагається;

— депутати забезпечуються безплатним житлом (не лише тимчасовим службовим, але й з передачею у власність), мають привілеї на лікування, оздоровлення та ін.;

— незалежно від конкретних показників роботи всіх депутатів зараховують до категорії осіб, що мають особливі заслуги перед державою, з відповідними пільгами;

— депутатам надано статус державних службовців першого рангу, як у міністрів.

Наведемо ще деякі цифри для порівняння. При середньому розмірі зарплати по державі в 2005 році 700 грн. середній розмір пенсії для громадян (лікар, вчитель, інженер, робітник і ін.) повинен становити приблизно 300—400 грн. А от розмір пенсії народного депутата (згідно з прийнятим наприкінці 2005 р. законом) повинен становити понад 18000 грн. — приблизно в 40 разів більше [5]. А якщо врахувати, що простий громадянин для одержання 300—400 грн. пенсії працює 30—40 років, а депутату дається в 40 раз більше всього за чотири роки роботи, то виходить, що за кожен рік роботи депутату надається пенсія приблизно в 400 раз більша, ніж громадянам нижчої касті. І якщо навіть, зважаючи на обурення громадян та наближення виборів, останнє підвищення пенсій і зарплат для депутатів буде призупинене, колосальний розрив у їх розмірах для громадян і “слуг народу” зберігається.

До того ж, згідно з іншими законами, створеними нашими депутатами для “вибраних”, у нас є пенсіонери, яким виплачуються пенсії розміром десятки і сотні тисяч грн. на місяць, а спроба уряду запровадити обмеження на такі непомірні виплати зустріла запеклий опір значної частини депутатів і була анульована [6].

Окремою моральною проблемою в діяльності правлячої еліти України є так звана “проблема недоторканості”. Вона стала своєрідною “фішкою” виборчої кампанії до Верховної Ради України в 2007 році. На початку правління Л. Кучми ще у якості прем’єр-міністра потреба у депутатській недоторканості виникла у багатьох тодішніх бізнесменів. Саме тоді правоохоронці отримали повноваження на утримання громадян за ґратами до 30 діб без рішення суду. Це було мабуть найбільш зоряний для них час. Такого “беспредела” та можливості особистого збагачення для “захисників законності та правопорядку” Україна не знала, мабуть, з часів громадянської війни. Саме тоді потреба у “депутатської недоторканості” для багатьох багатих людей стала питанням власного виживання і захисту майна, заробленого часто-густо незаконним або напівзаконним шляхом.

Але потрапивши у парламент у середині 90-х, багато хто з цих багатіїв усвідомив, що депутатство надає чудові можливості не тільки для збереження власного майна, але і його максимального примноження. Можливість прощтовхування потрібних собі законів, участь у розподілі у “правильному” напрямку бюджетних коштів, обмін свого голосу при голосуванні у парламенті за урядові законопроекти на необхідні вже самому депутату рішення уряду, здійснення тиску на правоохоронців та суддів з метою отримання рішень, які дозволяють захопити державну або чиюсь приватну власність, надає народним депутатам такі можливості для перетворення їх з просто забезпечених осіб на мільйонерів, а з мільйонерів у мультимільйонерів та мільярдерів, що питання недоторканості, або банального перебігання за декілька мільйонів доларів із фракції до іншої

фракції є актуальним лише десь для третини “бідних” рядових народних депутатів.

“Серйозні” люди стають народними депутатами з метою вирішення “серйозних” питань. Що ж до статусу “недоторканих” то, насправді, у нас його мають не тільки 450 парламентарів, а і ще десятки тисяч осіб, які, або мають мільйонні статки, що забезпечують їм можливість уникнути кримінальної відповідальності, або пов’язані з політичними угрупованнями, які захищають “своїх” усіма законними та незаконними засобами [7].

Наведемо приклади того, як представники нашої владної еліти розуміють і використовують це право. В 2001 р. автоінспектор зробив спробу притягти депутата до відповідальності за грубе порушення правил дорожнього руху — перевищення швидкості. Депутати з цього приводу вчинили страшний галас, на засідання Верховної Ради терміново було викликане керівництво МВС, автоінспектор був звільнений з роботи, а депутат, порушник Закону, вийшов з засідання героєм. Дивно, але жоден з кількохсот депутатів, присутніх на цьому засіданні, не виступив і не вимагав встановлення справедливості. І ось наслідок: відомі вже кілька випадків наїзду депутатів-автомобілістів на пішоходів, навіть із смертельними випадками, але жодного покарання депутати за це не зазнали. Тобто де-факто депутату вже дозволено давити громадян колесами автомобілів. Відомі також інші випадки порушення законів депутатами (корупційні дії, перешкоджання правоохоронним органам виконувати судові рішення) без покарання за це.

Преса повідомляє про притягнення до кримінальної відповідальності конгресмена США за корупційні дії, а в Україні депутати, порушники закону, є недоторканими. Співвідношення оплат, коли депутат одержує в 20—400 раз більше, немає в жодній з демократичних держав світу, такі речі можливі лише при диктаторських режимах. Державні закони в цивілізованих країнах (в тому числі правила дорожнього руху) є обов’язковими для всіх громадян, там сповідується принцип “Закон один для всіх”.

Ці дані не залишають жодного сумніву в тім, що особливі привілеї, призначені самим собі нашими депутатами, не мають жодного стосунку до моральних складових політичної культури владної еліти. Більш того, доречно оцінити виокремлення депутатів у групу, яка в Україні живе за особливими законами, з позицій сучасного міжнародного права та Конституції України. Аналіз приводить до висновків:

— надання особливих привілеїв депутатам суперечить Загальній декларації прав людини ООН, порушуючи її статті 1, 2 про рівність прав громадян, а також статтю 23.2 про однакову оплату за однакову роботу;

— надання особливих привілеїв депутатам порушують статті 21, 24 Конституції України про рівність прав громадян.

Таким чином, наведені дані свідчать, що особливі привілеї, призначені самим собі нашими народними депутатами, є суто кастовими привілеями, одержаними шляхом зловживання повноваженнями. На жаль, право як управлінська цінність було й залишається за межами функцій елітарної політичної культури. Адже в демократичному суспільстві право “диктує”

політичній поведінці певні правила. А це, у свою чергу, пов'язане з невизначеністю її наслідків для конкретних лідерів, партій, політиків. Тому можна припустити, що і ті, хто раніше мав владу, і ті, хто мають її тепер, погодяться з використанням будь-яких, у тому числі неправових засобів, які гарантуватимуть їм владні переваги.

Мабуть, ніщо, крім страху перед народом, не може сьогодні заставити вітчизняних політиків дотримуватися правових норм при намаганні отримати владу та в процесі її реалізації. Однак парадокс полягає в тому, що у зневажливому ставленні до права (як до провідної управлінської цінності) спостерігається парадоксальна духовна солідарність правлячої еліти й основної маси суспільства. Відсутність ґрунтовних ціннісно-правових орієнтацій є ознакою не лише еліти. Вона зумовлена значно більш стійкою ментальною традицією. Дію останньої тим більше відчутно тому, що внутрішнє заперечення цінності права підкріплюється й постійною наявністю подвійних стандартів відповідальності, які привчили керівників різного рівня уникати будь-якої реальної відповідальності перед суспільством.

Слід погодитися з В. Волгою стосовно того, що “політична еліта — це люди, відповідальні як за схвалювані рішення, так і за допущені помилки... Головною ознакою народження політичної еліти в нашій країні буде поява законів, які визначають ступінь конкретної, а не розмитої відповідальності, у тому числі і кримінальної, кожного представника влади, що претендує на приналежність до еліти” [8].

Зрештою, розуміння правлячими колами ідеї законності, обов'язку та відповідальності, честі й гідності, поєднане із суспільною мораллю, перестає служити межею припустимого способу реалізації державної влади. Не випадково чутливість влади до суспільно значущих проблем і подій, навіть порівняно із радянським періодом, знижується.

Цей факт засвідчує, що сучасна українська політична еліта досі не пододала стереотипи корпоративної свідомості, що орієнтує її професійну діяльність у сфері державної влади на суто приватні інтереси, небажання або невміння рахуватися з реальними потребами суспільства, якому вона має слугувати.

“Насправді, об'єкт роздратування, — зазначає І. Пох, — це ті люди, за яких ми голосували на минулих виборах, не знаючи конкретно, за кого саме віддаємо свої голоси, зважаючи на закритість партійних списків. Утім, якби ці списки були відкритими, навряд чи це що-небудь змінило б. Бо в наші голови лідери партій і блоків вкладали гасла і подібність партійних програм, як сьогодні з'ясувалося — абсолютно порожні й не підкріплені нічим, окрім всеосяжного бажання потрапити до парламенту. Брехливість, зведена в абсолют, повна відсутність моралі і призвели, власне, до сьогоднішніх політичних подій. Апеляція до народу лише тоді, коли в цьому є гостра необхідність для них — це нормально, із їхньої точки зору. Турбота про народ, коли для них настає спокійний період — нонсенс, з їх же точки зору” [9].

Звичайно, що у спектрі ціннісних орієнтацій еліти існують певні переваги, які є її професійно-поведінковою основою. Аксиомою є твердження, що найважливішим серед цих орієнтирів є сама цінність влади. Звичайно, із суто теоретичного погляду потяг до влади може й не мати за своїми наслідками якихось значних недоліків в управлінській діяльності політико-адміністративної еліти. Однак на практиці надто часто спостерігаються рецидиви ескалації внутрішньоелітарних політичних конфліктів, пов'язаних із питанням перерозподілу державної влади. До того ж, ці прагнення повсякчас підігриваються ще й духовною атмосферою, яку створюють навколо урядовців наближені до них бізнес-угруповання, що прагнуть у будь-який спосіб до перерозподілу у сфері майнових інтересів.

Досить деструктивним за своїми наслідками проявом культури сучасної політичної еліти виступає так добре всім відома родинність, земляцька солідарність та клановість. Протягом усієї нашої політичної історії, яку ми так чи інакше пов'язуємо з демократизацією, керівні кадри добиралися з “найближчого кола” відповідальних осіб, серед родичів, друзів, однокурсників чи просто знайомих.

Потурбувались депутати і про привілеї для членів своїх сімей, які на відміну від інших громадян забезпечуються безплатним житлом, лікуванням. У разі загибелі депутата його сім'я одержує допомогу в розмірі 10 річних депутатських зарплат (за орієнтовними оцінками від 600 тисяч до 2 млн. грн.); нагадаємо, що для інших громадян в таких випадках допомога законом не передбачена. Ще один приклад: громадянин-пенсіонер всі життєві потреби задовольняє лише пенсією. А от народному депутату з його в 40—400 раз більшою пенсією надаються ще й безплатні автомобільні послуги по 10 годин на кожен місяць. Список таких прикладів можна продовжити. Деякі привілеї є довічними, тобто вони не спрямовані на забезпечення діяльності депутата під час його роботи у Верховній Раді. Власне кажучи, саме ці факти свідчать, що правляча еліта при всьому прагненні соціально віддалитися від широких верств населення продовжує залишатися носієм багатьох ціннісних стереотипів масової свідомості. Інакше кажучи, ціннісна система еліти певним чином не лише живиться традиціоналізмом, а й сама відтворює його норми й стандарти в практиці управління державою. У результаті найбільш негативним наслідком політичного відтворення культурно-ціннісних орієнтацій правлячої еліти є те, що вона стає дедалі більш замкненою кастою, відокремленою не лише від суспільства взагалі, а й від інших кіл політичного істеблїшменту.

У сформований вже, по суті, олігархічно-клановий прошарок еліти намагаються не допустити нових людей, яких так потребувала молода Українська держава в перші роки незалежності. На базі союзу влади й капіталу склалася внутрішньо однорідна, закрита від зовнішнього впливу каста, склад якої міняється досить незначно, та й то переважно за рахунок перерозподілу сил різних кланів у самій елітній групі.

У цьому контексті є зрозумілим обурення О. Забужко: “З інтелектуалів у нас залишилися Мирослав Попович і В'ячеслав Брюховецький. Все,

хлоп'ята! Де економісти, політологи, соціологи, де люди, які дійсно чутні, які, біс візьми, розтлумачать розкажуть нашому напівосвіченому політикуму, що йому робити? Я подумала — якби мене попросили доповнити список інтелектуально впливових людей, мені б самій було важко. Їх не видно і не чуто. Тому в списку 100 найвпливовіших людей опиняються бандити, злочинці і розбійники. У цьому причина нашої кризи” [10].

Таким чином, у нашому суспільстві складається досить унікальна система професійного добору правлячого класу. Приміром, якщо В. Парето стверджував, що елітарні угруповання, будучи кращим і вищим цивілізаційним досягненням суспільства, послідовно “виносяться” на поверхню, а потім послідовно заміщуються новими представниками суспільства (контрелітою), то Україна якісно змінила цей “природний” принцип циркуляції, створивши два паралельних елітарних потоки, які по черзі грають перед народом роль: хто “влади”, а хто — “опозиції”.

Інакше кажучи, на базі й у процесі первинного розподілу та накопичення капіталу в суспільстві наближені до влади кола, набувши ключових позицій у ринковій економіці, створили закритий олігархічно-корпоративний механізм формування та реалізації влади. Саме він перетворив народжену у перші роки незалежності “політику цінностей” (принаймні, сподівань) на “політику інтересів” правлячого класу. Зрештою, сама держава виявилася приватизованою як новими підприємцями (тими, що отримали власність за знайомством), так і адміністративно-номенклатурними кадрами (тими, що поступово прибрали владу). По суті, це означає, що політико-управлінські процеси набули рис переважно адміністративно-бюрократичного чи неполітичного, позбавленого ідеологічного змісту, регулювання суспільних відносин.

Тому політичні протиріччя “правлячої” та “опозиційної” еліт насправді виявляються лише внутрішньоцеховими суперечками вищих верств суспільства. На думку С. Кримського, останні вибори показали, що найважливіше, що є в парламентському житті — молодіжний рух, жіночий рух, “зелені”, соціал-демократичний рух — в нашому парламенті не опинилися. “Є пропрезидентські сили, і антипрезидентські сили,— зазначає він, — вся середина – вимита. Це наслідок дикого заполітизування...” [11]. Не дивно, що в цьому середовищі навіть політичні вибори перетворюються на механізм внутрішньоелітарного перегрупування сил при відкритому нехтуванні законністю, зловживанні каналами інформації та, зрештою, елементарними правилами моралі.

На думку Ф. Рудича, характерними рисами устрою, який створила нинішня правляча еліта є нехтування суспільними інтересами, безконтрольність, безвідповідальність, непрозорість [12].

Особливість українського політичного посткомуністичного простору вплинула на характерні риси парламентської еліти України та на її роль у становленні незалежної держави. Хоча необхідно зазначити, що на початку й у середині 1990-х років в Україні можна говорити про певний початок функціонування конкурентних виборів, багатопартійності, недержавних ЗМІ.

Так звана формально-процесуальна демократія, що склалася до середини 1990-х років в Україні виявилася результатом свідомого втручання з боку еліт. Найважливішим результатом переходу до демократії мав стати поділ влади і бізнесу, однак цього не сталося внаслідок незацікавленості еліт, що здійснювали її реформи й фактично не контролювалися громадянським суспільством.

Із набуттям незалежності Україною в 1991 році існували певні сподівання відносно того, що наша держава стане одним із лідерів постсоціалістичних перетворень. Однак такі очікування виявилися марними, оскільки: політика була недостатньо радикальною; політика була непослідовною; політика була вигідною лише елітам; політика спричинялася до корупції; політика не підтримувала ініціативу.

Деякі лідери зробили свій внесок у поточні негаразди України, та навряд чи можна покласти відповідальність за це тільки на них. Стійкі нерозвинуті системи стали нормою для значної частини третього світу колишнього Радянського блоку, а не тільки для України [13].

В Україні важливими чинниками формування політичного режиму, що визначили його особливості стали слабкість і високий рівень політичної поляризації національної еліти, що склалась на початку 1990-х років; збереження кадрів колишньої системи на більшості ключових позицій адміністративного управління, національного і регіонального рівнів; низький рівень довіри населення до здійснюваної політики, до нових інституцій та еліти. Від початку 2000-х років політична ситуація в Україні почала змінюватися, демонструючи активний процес структурування інтересів у соціальних середовищах еліт і громадськості.

Парламентські вибори 2002 року продемонстрували, наскільки високим є рівень народного невдоволення існуючим режимом (майже три чверті голосів було віддано за опозиційні політичні сили), стали для владної еліти сигналом до активних дій, спрямованих на її самозбереження. Вибори 2002 позбавили владу будь-яких ілюзій щодо її популярності і поставили перед режимом завдання забезпечити спадкоємну передачу влади у виборах Президента 2004 року. Проте, якщо у “цивілізованих” країнах наступність влади означає збереження новою елітою правил політичної гри, бачення завдань, які стоять перед державою, то в Україні поки що донедавна такі тенденції не спостерігалися.

На думку О. Куценка, “Помаранчева революція” призвела до перегляду засад виборчого процесу. Майбутнє демократії суттєво залежить від здатності еліт, які прийшли до влади після виборів, розділити бізнес і політику, встановити гарантії базових прав і свобод, зберегти або розширити довіру та лояльність громадян [14].

На тлі зростання протистояння між соціальними й економіко-політичними силами поштовхом до соціального вибуху, який призвів до “помаранчевої революції” виявилися адміністративні методи тиску, які застосувала влада у період виборчих перегонів 2004 р. “Помаранчева революція,— вважає О. Новакова, — призвела до кризи легітимності

виборчого процесу і владної еліти в цілому” [15]. У період кінця 2004 р. ворогуючі політичні еліти навіть не намагалися налагодити ефективні канали обміну інформацією, не було конференцій, зустрічей фахівців, круглих столів. На сьогодні головним завданням можна вважати відновлення втраченої довіри народу до влади, еліт, врешті, громадянина до громадянина.

Оскільки головним суб’єктом модернізаційних змін виступає політична еліта, то після перемоги В. Ющенка політичній еліті належало не лише змінити свій імідж, але й сутність системи державного управління, оскільки важливою передумовою формування ефективної політичної еліти є рівномірний, збалансований перерозподіл владних повноважень.

Поряд з цим колом, у якому циркулює влада, діє описаний В. Парето соціальний механізм “природного” виділення “кращих людей”, оскільки суспільство не може жити, не виносячи на поверхню те найкраще, що народжується в його середовищі. Однак черговий парадокс сучасної системи державної влади полягає в тому, що зменшується не кількість бажаючих володарювати, а саме тих, хто за своїми природними здібностями спроможний до професійної політичної чи службової кар’єри. Для того, щоб надмірно це не драматизувати, слід визнати, що окремі особистості потрапляють, зрештою, до структур влади.

Але стикаючись тут із описаною вище системою цінностей, вони змушені або приймати її, або вдаватися до спроб утриматися у ворожому для себе оточенні. Коли в такий спосіб система правління “вбудовує” у владу нові покоління еліти, нав’язуючи їм власні цінності й переваги, зрештою, відбувається деградація будь-якого політичного процесу в суспільстві. Інакше кажучи, при такій духовній солідарності старих і нових представників правлячого класу суспільство позбавляється механізмів легального, цивілізованого впливу на процеси прийняття політичних рішень, точніше політична еліта перестає бути ефективним механізмом висування соціальних вимог населення до влади.

Але саме в цьому разі була змога спостерігати ще один парадокс сучасної політичної реальності, коли система цінностей широких верств населення почала зазнавати прогресивних змін раніше, ніж система цінностей національної елітарної верстви.

Сьогодні цілком очевидно, що подальша трансформація системи ціннісних орієнтирів владної еліти, якщо на неї справді вплине прогрес масової свідомості, зрештою, позбавить основну масу громадян можливостей повноцінного політичного життя.

Іншими словами, соціальні можливості більшості українців зроблять політику недосяжним для них способом реалізації власних інтересів і сподівань. Вони просто повністю втратять вплив на структури й механізми прийняття політичних рішень. Це спричинить суспільну напруженість, яка знову може себе проявити під час чергової інсценізації загальнонаціональних виборів. Зрештою, така тенденція може виявитися фатальною не тільки для правлячої еліти, а й для нації в цілому.

Реальна політика зміцнення й розширення влади демократичного типу пов'язана з подвійним завданням. З одного боку, ще не пізно правлячій еліті переглянути власну систему ціннісних орієнтирів. Водночас потрібно переосмислити ту уявну політичну стабільність, яка породжена корупцією, корпоративно-олігархічними відносинами та стимулює “розколи” в середовищі самої політичної еліти й посилює її відірваність від широких верств суспільства. І перш за все, для цього потрібно усунути всі штучні перешкоди, що заважають рекрутуванню контреліти. По суті, така політична робота — це безперервний пошук тих, хто спроможний у вищих структурах влади протиставити нові цінності й пріоритети професійної діяльності системі володарювання, що склалася.

Література

1. Юхновський І. Нормально і почесно – бути патріотом України // Дзеркало тижня. – 2003. – 15–21 листопада.
2. Голосніченко І. Правосвідомість і правова культура у розбудові Української держави // Право України. – 2005. – №4. – С.15–22.
3. Садовська Г. Не тією дорогою йдемо? // Вільне життя. – 2005. – № 116. – С.26–34.
4. Третяк С. Правове забезпечення правової культури населення як умова створення основ громадянського суспільства // Право України. – 2005. – №4. – С.12–19.
5. Л. Кучма вернувся в парламент... // Комерсант. – 2005. – 7 грудня.
6. Маразми пенсійної системи // Високий Замок. – 2005. – 20 жовтня. – С.8–9.
7. Кушнірук Б. Депутатська недоторканість – для чого і для кого // Українська правда. – 2007. – 14 серпня. – 2 с.
8. Волга В. Политическая элита занимается только обслуживанием своего места // Киевский телеграф. – 2003. – №12. – 4 с.
9. Пох И. Бегство от морали // DailyUA. – 2007. – 12 апреля. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dialogs.org.ua/issue_full.php?m
10. Забужко О. Нужно растить мозги // Диалог UA. – 2006. – 22 сентября [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dialogs.org.ua/ru/material/view/1/7961.
11. Крымский С. Элита – это термин, противоречащий идее гражданского общества // ДиалогUA. – 2007. – 2 мая [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dialogs.org.ua/dialog.php?id=4&op_id=98#98
12. Рудич Ф. Випробування асортиментом. Кого із 26 претендентів не соромно буде бачити у президентській мантії? // Віче. – 2004. – №9. – С.7–11.
13. Українське суспільство на шляху перетворень: західна інтерпретація / За ред. В. Ісаєва. – К.: Вид. дім “КМ Академія”, 2004. – 35 с.
14. Куценко О. Зигзаги демократизації політичного режиму в Україні // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – №3. – С.65–79.
15. Новакова О. “Помаранчева революція” як криза легітимності владної еліти // Політичний менеджмент. – 2005. – №4. – С.29–37.